

А. А. Корзюк

**АРГАНІЗАЦЫЯ КРАЯЗНАЎЧАЙ
РАБОТЫ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ
ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ
Ў СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ**

Дапаможнік для педагогаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі

Мазыр
«Белы Вецер»
2015

УДК 372.893
ББК 74.200.585.4
К66

А ў т а р

кандыдат педагагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і metodyкі выкладання гісторыі УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» **А. А. Корзюк**

Р э ц е н з е н т ы:

кандыдат педагагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы **С. В. Паной**;
кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» **Н. В. Барабаи**;
настаўнік гісторыі вышэйшай катэгорыі, дырэктар ДУА «Сярэдняя школа № 95 г. Мінска» **Б. У. Кручкоў**

Корзюк, А. А.
К66 Арганізацыя краязнаўчай работы пры вывучэнні гісторыі Беларусі ў сярэдняй школе / А. А. Корзюк. — Мазыр : Белы Вецер, 2015. — 98, [2] с.
ISBN 978-985-XXX-

У выданні разглядаюцца метадычныя шляхі арганізацыі краязнаўчай работы пры вывучэнні гісторыі Беларусі ў сярэдняй школе. Раскрываюцца прадмет і задачы гістарычнага краязнаўства, яго роля ў фарміраванні патрыятычных пачуццяў і сістэмы гістарычных ведаў вучняў аб родным краі, паказваюцца разнастайныя формы, метады і прыёмы выкарыстання краязнаўчага матэрыялу ў вучэбнай і пазакласнай рабоце па прадмету.

Адрасуецца настаўнікам гісторыі сярэдніх школ, кіраўнікам музеяў устаноў адукацыі, студэнтам гістарычных факультэтаў устаноў вышэйшай адукацыі, усім, хто цікавіцца краязнаўствам.

УДК 372.893
ББК 74.200.585.4

ISBN 978-985-XXX-

© Корзюк А. А., 2015

© Афармленне. ТАА ВД «Белы Вецер», 2015

ім патрабаванняў вучэбнай праграмы, узроўню падрыхтоўкі і індывідуальных асаблівасцяў вучняў, магчымасць шырока прымяняць і камбінаваць у яе ходзе экскурсійныя метады і ставіць пазнавальныя задачы [11]. У выпадку, калі настаўнік не ў поўнай меры валодае спецыяльнымі ведамі і навыкамі, неабходнымі для правядзення экскурсіі, мэтазгодна звярнуцца да паслуг прафесійнага экскурсавода дадзенага музея.

Вядома ж, гісторыка-краязнаўчыя экскурсіі немагчыма праводзіць вельмі часта. Таму для іх правядзення неабходна адбіраць найбольш значныя тэмы, канкрэтызацыя матэрыялу якіх з дапамогай экскурсійных аб'ектаў будзе найбольш выразнай. Варта ўлічваць, што часта працягласць экскурсіі перавышае час звычайных заняткаў, таму мае сэнс праводзіць іх у канцы вучэбнага дня або ў суботу. Правільна выбраны тып экскурсіі, яе дакладна вызначанае месца ў сістэме вучэбных і факультатывных заняткаў, грамадская распрацоўка метадыкі яе правядзення здольныя дапамагчы ў дасягненні максімальнага эфекту па рэалізацыі навучальных, развіваючых і выхаваўчых задач, якія стаяць перад гісторыка-краязнаўчай экскурсіяй ў агульнаадукацыйнай школе і стаць асабістай творчасцю настаўніка і вучняў.

Школьныя музеі. Выкарыстанне матэрыялаў школьнага музея ў навучальнай і выхаваўчай рабоце школы

Экскурсійная дзейнасць займае надзвычай важнае месца ў рабоце любога музея, у тым і ліку і таго, што дзейнічае на базе ўстановы адукацыі. **Мэтай** дзейнасці школьнага музея з'яўляецца стварэнне ўмоў для развіцця асобы вучняў сродкамі музейнай педагогікі праз стварэнне і развіццё краязнаўчай экспазіцыі як сродку забеспячэння адукацыйнага працэсу. **Асаблівасць** дзейнасці школьнага музея заключаецца ў вырашэнні выхаваўчых задач установы адукацыі і далучэнні да грамадска карыснай калектывнай працы не толькі вучняў, але і настаўнікаў, бацькоў, прадстаўнікоў вытворчых і грамадскіх арганізацый, мясцовых жыхароў.

Школьны музей працуе на грамадскіх пачатках і можа быць адкрыты **пры наяўнасці:**

— кіраўніка-педагога, а таксама пры ўмове актыўнага ўдзелу ў гэтай працы педагогічнага калектыву, бацькоў і іншых зацікаўленых асоб;

— асобнага памяшкання і абсталявання, якія забяспечваюць захаванасць музейных экспанатаў і адпаведныя ўмовы для іх паказу;

— экспазіцыі, якая адпавядае па зместу і афармленню сучасным патрабаванням і налічвае не менш за 100 сапраўдных экспанатаў;

— сабранай калекцыі музейных прадметаў, зарэгістраванай у інвентарнай кнізе;

— актыву вучняў, здольнага ажыццяўляць сістэматычную пошукавую, фондавую, экспазіцыйную, культурна-асветную работу на аснове сабраных матэрыялаў;

Такім чынам, школьны музей можа быць створаны толькі ў тым выпадку, калі ў наяўнасці маюцца сапраўдныя помнікі матэрыяльнай і духоўнай культуры. Гэта абавязковая ўмова, якая робіць немагчымым падмену сапраўдных музейных прадметаў навукова-дапаможнымі матэрыяламі і копіямі.

Збор матэрыялаў, стварэнне экспазіцыі, культурна-адукацыйная работа праводзяцца сіламі педагогаў, школьнікаў і іх бацькоў. Таму для эфектыўнай працы школьнага музея склад актыву і формы яго арганізацыі мае вялікае значэнне. Як правіла, актывы музеяў ва ўстановах адукацыі дзейнічаюць у форме **саветаў музея**. Весці актыўную плённую працу ў савеце музея могуць толькі педагогі і вучні, сапраўды зацікаўленыя музейнай справай. Варта ўлічваць і тую акалічнасць, што ніводны школьны музей не можа працаваць працягла час пры адсутнасці калектыву актывістаў, бо аднаму чалавеку немагчыма справіцца з разнастайнымі і складанымі абавязкамі. Гэта можа прывесці да парушэння прынцыпу пераемнасці ў рабоце і спыненні дзейнасці музея. Колькасны склад музейнага актыву не можа быць дакладна рэгламентаваны, больш істотным з'яўляецца яго якасны склад. Вельмі важна, каб у школьным музеі ў складзе актыву супрацоўнічалі школьнікі ўсіх узроставых груп, настаўнікі, бацькі. Не варта адмаўляцца ад прыцягнення выпускнікоў школы, настаўнікаў-пенсіянераў, ветэранаў працы, іншых зацікаўленых асоб.

У «Палажэнні аб музеі ўстановы адукацыі» вызначаны **функцыі школьнага музея**: вывучэнне і асэнсаванне гісторыі і культуры ў мэтах развіцця інтэлектуальных, маральных, культурных і творчых магчымасцяў вучняў; ахова і прапаганда помнікаў гісторыі, культуры і прыроды роднага краю.

Зыходзячы з гэтага, **галоўнымі напрамкамі работы** школьнага музея з'яўляюцца:

— камплектаванне фондаў праз пошукава-збіральніцкую працу;

— захаванне і дэманстрацыя краязнаўчых экспанатаў;

— улiк і захаванне музейных калекцый;

— экспазіцыйная работа;

— культурна-адукацыйная дзейнасць [21, с. 5].

Пры стварэнні школьнага музея важна правільна вызначыць яго будучы **профiль**. Выбар профiлю вызначаецца многiмі фактарамi, але найбольш значнымi з'яўляюцца грамадская патрэба, накіраванасць iнтэрэсаў педагогічнага i вучнёўскага калектываў школы i канкрэтная сітуацыя, у якой знаходзіцца гэтая навучальная ўстанова. Так, у сельскай мясцовасці i невялікіх гарадах, дзе музеі адсутнічаюць, мэтазгодна будзе ствараць музей шырокага краязнаўчага або комплекснага профiлю. У гарадах з шырокай музейнай сеткай можна рэкамендаваць стварэнне музеяў больш вузкага профiлю: ваенна-гістарычных, літаратурных, мастацкіх i г. д. Магчымасць стварыць музей пэўнага профiлю дае калекцыя музейных прадметаў, зарэгістраваная ў iнвентарнай кнізе [15]. Аналіз профiляў школьных музеяў дазваляе сцвярджаць, што найбольш часта ў школах ствараюцца музеі этнаграфічнага, краязнаўчага i ваенна-гістарычнага профiляў. Шырокае распаўсюджванне атрымалі музеі, прысвечаныя гісторыі школы, раёна, жыццю i дзейнасці знакамітых землякоў.

Прадметы музейнага значэння, неабходныя для стварэння школьнага музея збіраюцца, як правiла, у выніку **пошукава-збіральніцкай працы**. Яе спецыфіка заключаецца ў цеснай сувязі са школьным краязнаўствам. Аб'ектамі вывучэння школьнага краязнаўства часцей за ўсё становяцца тыя помнікі, якія не патрапілі ў сферу iнтэрэсаў дзяржаўных музеяў. Найбольш распаўсюджанай формай захавання i выкарыстання помнікаў, знойдзеных падчас краязнаўчых паходаў, экспедыцый, апытанняў мясцовага насельніцтва i г. д., з'яўляецца іх **музеефікацыя**, пры якой выяўлены i апісаны школьнікамі-краязнаўцамі помнік выводзіцца з побытавага асяроддзя i перадаецца ў школьны музей, які забяспечвае яго захаванасць i выкарыстанне ў навучальна-выхаваўчых мэтах.

У адпаведнасці з Законам Рэспублікі Беларусь «Аб музеях i музейным фондзе Рэспублікі Беларусь» [1], усе сапраўдныя

помнікі гісторыі, культуры і прыроды, якія захоўваюцца ў фондах музеяў, з’яўляюцца агульнанароднай уласнасцю, уваходзяць у склад Музейнага фонду Беларусі і падлягаюць дзяржаўнаму ўліку ва ўстаноўленым парадку. Прызнанне за школьным музеем права захоўвання агульнанацыянальных каштоўнасцяў павышае сацыяльны прэстыж і значнасць музеяў устаноў адукацыі.

Састаўной часткай работы кожнага музея, у тым ліку і школьнага, з’яўляецца **ўлік музейных фондаў**. Фонды музея — навукова арганізаваная сукупнасць музейных прадметаў і навукова-дапаможнага матэрыялу, неабходнага для іх вывучэння і экспанавання. Наяўнасць і састаў фондаў з’яўляюцца адным з асноўных вынікаў даследчай працы музея і асновай для ўсіх відаў яго дзейнасці.

На школьныя музеі распаўсюджваецца дзеянне нарматыўных дакументаў дзяржаўных музеяў, перш за ўсё «Палажэння аб Музейным фондзе Рэспублікі Беларусь», зацверджанага Пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 730 ад 10 чэрвеня 2006 г. Адказнасць за захаванасць фондаў нясе дырэктар школы, у якой музей створаны і працуе. У тых выпадках, калі ў музей паступаюць прадметы гісторыі і культуры, якія маюць вялікую гістарычную каштоўнасць, а таксама прадметы, захаванасць якіх не можа быць забяспечана ва ўмовах школьнага музея, музей павінен перадаць іх у дзяржаўны музей, які фіксуе іх як дар школы і дае ўзамен арыгіналаў іх копіі або муляжы. У выпадку спынення дзейнасці школьнага музея пытанне аб перадачы яго фондаў як у дзяржаўны, так і ў грамадскія музеі вырашаецца органамі адукацыі і культуры і афармляецца адпаведным загадам.

Фонд школьнага музея, які падраздзяляецца на асноўны і навукова-дапаможны аддзелы. **Асноўны фонд** — гэты сапраўдныя прадметы, якія прадстаўляюць сабой першакрыніцы звестак аб прыродзе і гісторыі грамадства. Гэтыя матэрыялы складаюць аснову музея. У музеях гісторыка-краязнаўчага профілю да асноўнага фонду адносяцца:

- археалагічныя матэрыялы, прадметы этнаграфіі і нумізматыкі;
- узоры прылад працы і прадукцыі;
- навуковыя і бытавыя прыборы і прылады;
- прадметы зброі і абмундзіравання;
- прадметы побыту і адзенне;

— творы выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, якія маюць дакументальнае, мемарыяльнае або мастацкае значэнне;

— фатаграфічныя матэрыялы, якія маюць дакументальнае, мемарыяльнае і мастацкае значэнне;

— рукапісныя і друкаваныя дакументы;

— дакументальныя і мастацкія кінаматэрыялы;

— мемарыяльныя прадметы дзяржаўных і грамадскіх дзеячаў, выдатных прадстаўнікоў навукі і культуры, прыватных асоб [21, с. 10].

У музеях усіх профіляў, якія працуюць на грамадскіх пачатках, забараняецца захоўванне прадметаў, выкананых з каштоўных металаў і каштоўных камянёў, і прадметаў, якія іх змяшчаюць (у тым ліку ордэнаў і медалёў, а таксама прадметаў старажытнарускага мастацтва). Такія прадметы перадаюцца ў фонды дзяржаўных музеяў і захоўваюцца ў спецыяльна адведзеных для гэтага памяшканнях. Захоўванне халоднай і агнястрэльнай зброі, не прыдатнай да выкарыстання, ажыццяўляецца толькі з дазволу органаў МУС горада (раёна).

Да **навукова-дапаможнага фонду** адносяцца фотакопіі, муляжы, макеты, рэканструкцыі, карты, дыяграмы, схемы, планы, а таксама іншыя матэрыялы, вырабленыя або набытыя музеям у працэсе камплектавання фондаў, вывучэння або экспанавання музейных прадметаў.

Асноўнымі шляхамі фарміравання фондаў музея з'яўляюцца: збор матэрыялаў у экспедыцыях, падчас паходаў, экскурсій; прыём дарункаў; выпадковыя паступленні. Экспедыцыйны збор матэрыялаў — адзін з асноўных шляхоў камплектавання фондаў. Паслядоўнасць тэм для вывучэння, а пасля і камплектавання, павінна мець планавы характар і вызначацца ў адпаведнасці з краязнаўчымі задачамі, патрабаваннямі экспазіцыі і неабходнасцю стварэння сістэматычнай калекцыі музейных прадметаў. Важна правільна фіксаваць дарункі і выпадковыя паступленні, падараныя музею, запісаць звесткі аб прадмеце і чалавеке, які яго падарыў, аформіць акты прыёму-перадачы.

Усе фонды музея падлягаюць строгаму дакументальнаму ўліку, які забяспечвае іх юрыдычную ахову, а таксама стварае ўмовы для іх вывучэння і рацыянальнага выкарыстання. Улік экспанатаў у школьным музеі мае дзве мэты: забяспечэнне захаванасці самога прадмета і навуковую ахову прадмета, гэта значыць забяспечэнне захаванасці звестак аб ім.

У выпадках неабходнасці рэстаўрацыі ці прафілактычнай кансервацыі прадметаў асноўнага фонду неабходна звяртацца да спецыялістаў-рэстаўратараў.

Улік фондаў прадугледжвае наступныя **этапы**:

— складанне актаў на ўсе матэрыялы, якія паступаюць ў музей;

— рэгістрацыю і апісанне матэрыялаў у кнізе ўліку экспанатаў школьнага музея.

На ўсе матэрыялы, якія паступаюць на пастаяннае або часовае захоўванне ў музей ад дзяржаўных устаноў, грамадскіх арганізацый і прыватных асоб, складаюцца акты прыёму. Для актаў выкарыстоўваюцца спецыяльныя бланкі ці чыстыя аркушы паперы са штампам установы, пры якой дзейнічае музей, і запаўняюцца ў двух экзэмплярах. Другі экзэмпляр акта застаецца ў асобы, якая перадае экспанат, а першых экзэмпляр захоўваецца ў музеі.

Асноўным дакументам уліку і аховы матэрыялаў музея з'яўляецца **кніга ўліку экспанатаў** (інвентарная кніга або кніга паступленняў). Запіс у інвентарную кнігу робіцца адначасова з паступленнем прадмета ў музей. Інвентарная кніга з пранумараванымі лістамі павінна быць прашнуравана і замацавана пячаткай установы адукацыі. На апошнім лісце ўказваецца колькасць пранумараваных старонак, ставяцца подпісы дырэктара школы і кіраўніка музея.

Акрамя інвентарнай кнігі, **дакументацыю школьнага музея** складаюць:

— нарматыўна-прававыя дакументы, якія рэгламентуюць дзейнасць музеяў ва ўстановах адукацыі;

— загад кіраўніка ўстановы адукацыі аб адкрыцці музея і прызначэнні яго кіраўніка;

— пашпарт музея, які выдаецца адпаведнымі органамі адукацыі і культуры горада (раёна, вобласці), а ў г. Мінску — Мінскім гарадскім турыстычна-экалагічным цэнтрам. У ім утрымліваюцца звесткі аб назве і профілі музея, месцы яго знаходжання і кіраўніку. Указваецца дата адкрыцця музея, характарыстыка яго памяшкання, пералічваюцца раздзелы экспазіцыі, прыводзяцца звесткі аб колькасці экспанатаў. Штогод у пашпарт уносяцца адпаведныя змены.

— план работы музея на бягучы навучальны год, які складаецца кіраўніком музея і зацвярджаецца дырэктарам установы адукацыі. План можа ўключаць наступныя раздзелы:

арганізацыйная і інструктыўна-метадычная работа, пошукавая работа (план камплектавання фондаў), экспазіцыйна-выставачная работа, культурна-адукацыйная дзейнасць;

- кніга ўліку наведвальнікаў;
- графік правядзення экскурсій на бягучы навучальны год;
- кніга водгукаў.

У аснове навукова-асветніцкай дзейнасці музея ляжыць музейны прадмет. Ён з'яўляецца аб'ектам камплектавання, навуковага вывучэння і апісання, выкарыстання ў экспазіцыйнай, выставачнай, адукацыйнай і іншых формах музейнай дзейнасці.

Музейны прадмет — гэта помнік гісторыі і культуры, які выключаны з бытавога асяроддзя, прайшоў усе стадыі навуковай апрацоўкі і ўключаны ў склад музейнага збору [6, с. 15]. Галоўная функцыя музейнага прадмета — быць крыніцай інфармацыі аб тых працэсах, падзях і з'явах, з якімі ён быў звязаны. Матэрыяльныя прадметы, якія страцілі сваё функцыянальнае значэнне і набылі значэнне сімвалаў, памятных знакаў, — гэта **рарытэты** (прадметы побыту розных эпох, якія захаваліся ў абмежаванай колькасці) і рэліквіі (рэчы, якія захоўваюцца з асаблівай беражлівасцю, бо нагадваюць пра пэўную асобу ці падзею).

Асноўнай базай, на якой вядзецца сістэматычная выхаваўчая і культурна-адукацыйная работа з вучнямі, з'яўляецца **экспазіцыя** музея. Стварэнне экспазіцыі — працэс творчы і прадугледжвае веданне спецыфікі музейнай работы. Таму перад пачаткам работы неабходна азнаёміцца са спецыяльнай музеезнаўчай літаратурай і атрымаць кансультацыю ў бліжэйшым дзяржаўным музеі. Праца па стварэнні экспазіцыі мае пэўную **паслядоўнасць** [21, с. 20]:

- распрацоўка навуковай канцэпцыі экспазіцыі;
- складанне тэматычнай структуры;
- распрацоўка тэматыка-экспазіцыйнага плана (ТЭП).

Вынікам кожнага этапа з'яўляецца распрацоўка адпаведнага пакета дакументаў, неабходных для далейшай працы над экспазіцыяй. Распрацоўка **канцэпцыі**, як правіла, уключае тры стадыі. *Першая* ахоплівае працэс падрыхтоўкі і аналізу зыходных дадзеных: вывучэнне літаратуры, звязанай з тэматыкай экспазіцыі; знаёмства з экспазіцыямі музеяў, блізкіх па профілю; аналіз сацыякультурнай сітуацыі ў населеным пункце. Наступная стадыя стварэння навуковай канцэпцыі — распрацоўка *асноўнай ідэі* будучай экспазіцыі. Далейшая работа па

падрыхтоўцы навуковай канцэпцыі заключаецца ў распрацоўцы *плана стварэння экспазіцыі*, у якім прадугледжаны канкрэтныя практычныя мерапрыемствы па рэалізацыі асноўных ідэй.

Другі этап навуковага праектавання экспазіцыі — гэта дэталізацыя яе навуковага і мастацкага рашэння. Для гэтага ствараецца разгорнутая **тэматычная структура**, якая прадстаўляе сабой дакумент, у якім змяшчаюцца дакладныя назвы раздзелаў, тэм і падтэм экспазіцыі ў храналагічнай і лагічнай паслядоўнасці, пералічваюцца асноўныя групы экспанатаў, якія адносяцца да тэмы (экспазіцыйныя комплексы). Паралельна са складаннем разгорнутае тэматычнай структурай адбываецца адбор экспанатаў ў фондах музея.

Заклучным дакументам навуковага праектавання экспазіцыі з'яўляецца **тэматыка-экспазіцыйны план (ТЭП)**, які ўключае дакладны пералік прадметаў, згрупаваных у адпаведнасці з тэматычнай структурай, а таксама вядучых тэкстаў да тэм, падтэм, раздзелаў. У сувязі з тым, што магчымасці школьнага музея ў экспанаванні музейных прадметаў абмежаваны, мэтазгодна вызначыць, якія прадметы адабраць у першую чаргу, які прадставіць падзею найбольш поўна і ўсебакова, выкарыстоўваючы найменшую колькасць прадметаў. Неабходна памятаць, што экспазіцыя школьнага музея павінна быць па магчымасці мабільнай і абнаўляцца як мага часцей. Гэта тлумачыцца тым, што аўдыторыя такіх музеяў з'яўляецца дастаткова аднастайнай і пастаяннай.

Існуюць два **прынцыпы фарміравання** музейнай экспазіцыі: гісторыка-храналагічны — кожны раздзел экспазіцыі паслядоўна паказвае развіццё той ці іншай з'явы, таго ці іншага боку гістарычнага працэсу і тэматычны — музейныя матэрыялы сабраны ў кожным раздзеле ў адпаведнасці з яго тэмай, прычым унутры раздзела іх груповка ажыццяўляецца ў храналагічным парадку. У практыцы школьных музеяў часта сустракаецца спалучэнне названых прынцыпаў. Лагічная пабудова экспазіцыі забяспечваецца яе тэматычнай структурай. Парадак размяшчэння частак у экспазіцыі вызначае экспазіцыйны маршрут — паслядоўнасць прагляду экспазіцыі.

Першаснай адзінкай экспазіцыі з'яўляецца **экспанат** — прадмет, выстаўлены для прагляду. Музейныя экспанаты, якія раскрываюць пэўнае канкрэтнае пытанне, тэму, аб'ядноўваюцца ў тэматыка-экспазіцыйныя комплексы. Некалькі такіх комплексаў ствараюць музейны раздзел. Раздзелы складаюць музейную экспазіцыю ў цэлым.

Экспанаты музейнага фонду размяшчаюць у *трох планах*: **вертыкальным** (стэнды, турнікеты, вітрыны), **гарызантальным** (падстаўкі, гарызантальныя вітрыны) і **схаваным** (створкі турнікета, альбомы). Усе экспанаты павінны мець анатацыі, у змесце якіх не дапускаюцца скажэнні, памылкі, розныя выпраўленні.

Да базавых **форм арганізацыі работы** музея традыцыйна адносяць экскурсіі, музейныя лекцыі, кансультацыі, навуковыя чытанні, клубы, гурткі, тэматычныя сустрэчы. Менавіта гэтыя формы сталі асновай для з'яўлення новых, запазычаных з іншых сфер культуры, адукацыі, навукі. Усё часцей у культурна-адукацыйнай працы музеяў выкарыстоўваюцца такія формы, як канцэрты, музейныя святы, вучэбныя музейна-педагагічныя праграмы [19].

Культурна-адукацыйная работа школьнага музея мае шэраг асаблівасцяў, галоўная з якіх — выкарыстанне матэрыялаў школьнага музея ў навучальна-выхаваўчым працэсе. Існуюць разнастайныя **формы і метады**, якія дазваляюць уключыць музейныя матэрыялы ў навучальны працэс [17]. Самымі распаўсюджанымі з іх з'яўляюцца:

— экскурсіі;

— выкарыстанне музейных прадметаў у якасці наглядных сродкаў навучання на асобных уроках;

— тэматычныя лекцыі з выкарыстаннем музейных прадметаў;

— самастойная падрыхтоўка паведамленняў і дакладаў вучнямі для выкарыстання на ўроках;

— праца на базе музея факультатываў, гурткоў, навуковых вучнёўскіх таварыстваў;

— правядзенне канферэнцый [12].

Нямецкі навуковец Г. Фрайдэнталь сфармуляваў шэраг **патрабаванняў да правядзення вучэбных заняткаў** у музеі, якія настаўніку варта ўлічваць пры іх планіраванні і арганізацыі:

— кожнае наведванне музея — гэта занятак, і ён павінен мець канкрэтную (вучэбную, развіццёвую, выхаваўчую) мэту;

— настаўнік і школьнікі павінны ўсведамляць, што наведванне музея — не забава, а сур'ёзная праца, а таму трэба загадзя рыхтавацца да яе;

— наведваць музей трэба пасля папярэдняй падрыхтоўкі і ў працэсе вучэбных заняткаў, калі вучні яшчэ не стаміліся і гатовы да ўспрымання інфармацыі;

— варта адмовіцца ад аглядных экскурсій, «як надзвычай цяжкіх не толькі для свядомасці дзіцяці, але і дарослага»;

— адбіраць экспанаты для паказу трэба на аснове ўзроставых асаблівасцей вучняў;

— вынікам наведвання музея павінны быць прадукты самастойнай творчасці вучняў (малюнак, фотарэпартаж, сачыненне на тэму ўбачанага) [22, с. 60—67].

Школьны музей стымулюе самастойную навукова-даследчую працу школьнікаў: яны могуць працаваць у фондах музея з матэрыяламі, не ўключанымі ў экспазіцыю і выкарыстоўваць іх для напісання рэфератаў, дакладаў, а таксама для самастойных даследаванняў па гісторыі, культуры і прыродзе роднага краю. Даволі вялікае пазнавальнае і выхаваўчае значэнне мае далучэнне школьнікаў да працэсу збору матэрыялаў для папаўнення фондаў музея, вывучэння мемуарнай літаратуры, Інтэрнэт-рэсурсаў [14], архіўнага пошуку пад кіраўніцтвам настаўніка.

Музеям, якія ўваходзяць у склад юрыдычнай асобы ў якасці структурных падраздзяленняў (у тым ліку і ва ўстановах адукацыі), можа быць прысвоены статус «народны музей». Для гэтага яны павінны адпавядаць наступным **патрабаванням:**

— ажыццяўляць сваю дзейнасць не менш за 10 гадоў;

— мець не менш за 600 музейных прадметаў;

— валодаць уліковай дакументацыяй на ўсе музейныя прадметы;

— мець неабходны асобны будынак (або памяшканне) пад пастаянную экспазіцыю і для размяшчэння музейных фондаў;

— трымаць пастаянную музейную экспазіцыю, створаную на аснове ўласных музейных калекцый;

— абслугоўваць не менш як 3000 наведвальнікаў за апошнія 3 гады.

Парадак прысваення музеям статусу «народны», перыядычнага пацвярджэння і пазбаўлення іх гэтага статусу рэгулюецца адпаведным Палажэннем, якое было зацверджана Пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 733 ад 10 чэрвеня 2006 г. Сярод лепшых народных музеяў рэспублікі можна адзначыць музей у Гудзевіцкай сярэдняй школе Мастоўскага раёна Гродзенскай вобласці, створаны А. М. Белакозам; школьны гісторыка-краязнаўчы музей у Міёрах, калекцыі якога сталі асновай для стварэння раённага краязнаўчага музея (кіраўнік — В. А. Ермаленак); музей «Вызваленне Беларусі» гімназіі № 11 г. Мінска, створаны А. Ф. Масцюлінай і А. А. Корзюкам і многія іншыя [3; 4; 9; 10].

Літаратура да главы 3

1. Аб музеях і Музейным фондзе Рэспублікі Беларусь : Закон Рэсп. Беларусь, 12 снежня 2005 г., № 70-3 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. — 2005. — № 197. — 2/1167.

2. *Багдановіч, І. І.* Методыка выкладання гісторыі ў школе: вучэбн. дапам. / *І. І. Багдановіч.* — Мн., 2009.

3. *Барыс, С.* Гудзевіцкі музей Алеся Белакоза / *С. Барыс* // Беларускі гістарычны часопіс. — 2002. — № 2—3. — С. 1—4.

4. *Белакоз, А.* Урок гісторыі ў Гудзевіцкім музеі / *А. Белакоз* // Беларускі гістарычны часопіс. — 2002. — № 2—3. — С. 78—81.

5. *Борисов, Н. С.* Методика историко-краеведческой работы в школе / *Н. С. Борисов, В. В. Дронишников, П. В. Иванов, Д. В. Кацюба.* — М., 1982.

6. Вывучаем родны край : з вопыту работы УА «Дукорская дзяржаўная агульнаадукацыйная дзіцячы сад-сярэдняя школа» / склад. *І. А. Пінголь, В. А. Мацуганавы, Н. К. Крукоўская* ; пад рэд. *І. А. Пінголь* ; ДУА «Мінск. абл. ін-т развіцця адукацыі». — Мн., 2010.

7. *Залуцкая, В. Л.* Вучэбныя экскурсіі: падрыхтоўка і правядзенне: метадыч. рэч. / *В. Л. Залуцкая.* — Мн., 2009.

8. Историческое краеведение Беларуси: учебн. пособие / под ред. *Э. М. Загоруйского.* — Мн., 1980.

9. *Корзюк, А.* Музей носіць званне «народны» / *А. Корзюк* // Гісторыя: праблемы выкладання. — 1999. — № 3. — С. 93—97.

10. *Корзюк, А.* Народны музей «Вызваленне Беларусі»: сорак гадоў няспыннага пошуку / *А. Корзюк* // Беларускі гістарычны часопіс. — 2006. — № 4. — С. 70—76.

11. *Корзюк, А.* Проведение уроков-экскурсий в музеях при изучении истории Беларуси в средней школе / *А. Корзюк* // Гісторыя: праблемы выкладання. — 2003. — № 4. — С. 47—49.

12. *Корзюк, А.* Школьное музееведение / *А. Корзюк* // Гісторыя: праблемы выкладання. — 2001. — № 3. — С. 118—124.

13. *Мазур, Л. Н.* Методы исторического исследования / *Л. Н. Мазур.* — Екатеринбург, 2010.

14. *Морозова, И. А.* Музейная педагогика в Сети / *И. А. Морозова* // Преподавание истории в школе. — 2007. — № 8. — С. 22—24.

15. Музееведение: музеи исторического профиля : учебн. пособие / под ред. *К. Г. Левыкина, В. Хербста.* — М., 1981.

16. Педагогический словарь : в 2 т. / редкол.: *И. А. Каиров* (гл. ред.) [и др.]. — М., 1960. — Т. 1.